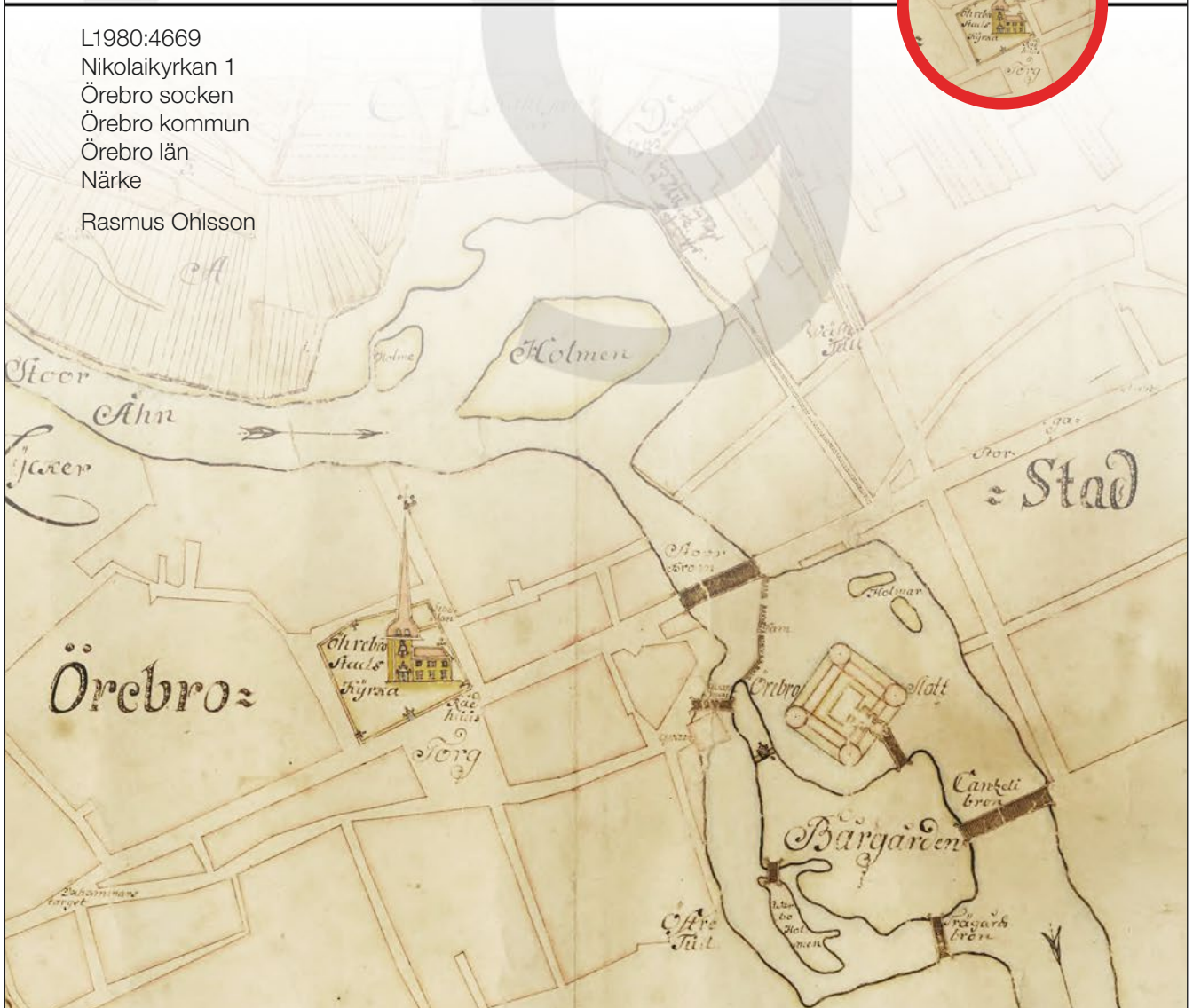

Schaktningsövervakning utanför Nikolaikyrkan i Örebro

L1980:4669
Nikolaikyrkan 1
Örebro socken
Örebro kommun
Örebro län
Närke
Rasmus Ohlsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översigtskarta över Örebro län med platsen för schaktningsövervakningen markerad i rött.

© 2023 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:45
Lst dnr 431-4643-2023

Författare	Rasmus Ohlsson
Kvalitetsgranskning	Ebba Knabe
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Utklipp från karta över Örebro från år 1709 (Lantmäterimyndigheterna, REG 1880k-d10).
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:45

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schaktningsövervakning utanför Nikolaikyrkan i Örebro

L1980:4669

Nikolaikyrkan 1

Örebro socken

Örebro kommun

Örebro län

Närke

Rasmus Ohlsson

Lst dnr 431-4643-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	8
Syfte och målgrupper	9
Metod och genomförande	9
Resultat	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Referenser	15
Förteckning över figurer	15
Förteckning över bilagor	15
Bilagor	16
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	16

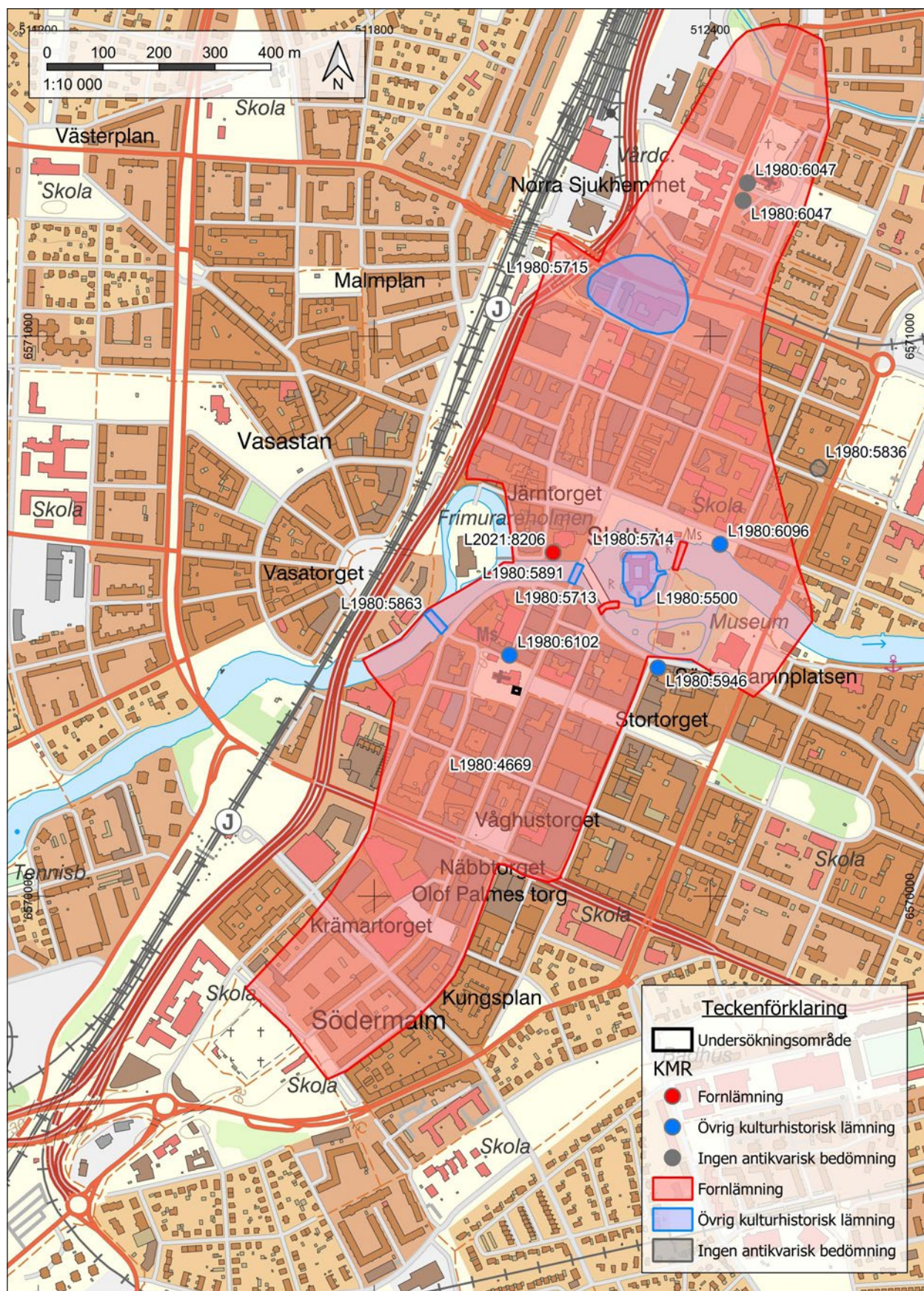
Figur 1. Översikt över området kring det aktuella undersökningsområdet, vilket är markerat med svart cirkel. Skala 1:250 000.

SAMMANFATTNING

Under sommaren 2023 utförde Arkeologgruppen en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom stadslagret L1980:4669. En vattenläcka hade uppkommit på Nikolaikyrkans södra sida och ett schakt på 3×2 meter behövde grävas. Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid undersökningen.

INLEDNING

I samband med åtgärdande av en vattenläcka inom fastigheten Nikolaikyrkan 1 under sommaren 2023 utförde Arkeologgruppen en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Nikolaikyrkan ligger innanför Örebros stadslager L1980:4669. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Örebro län och Svenska kyrkan bar kostnadsansvaret.

Figur 2. Örebro stad med fornlämningsområdet runt platsen för schaktningsövervakningen. Undersökningsområdet är markerat med svart. Skala 1:10 000.

BAKGRUND och KULTURMILJÖ

Örebro är belagt i de skriftliga källorna från år 1260 och namnet har givits till staden från den bro som korsat Svartån. Förleden i namnet, "ör", åsyftar grus(-bank). Häradet Örebro är känt från år 1384 och tog sitt namn efter staden (Wahlberg 2016:396). Innan staden uppkom har det troligen funnits en handelsplats i området och mellan åren 500–1000 har flera byar och boplatser funnits runt det som idag är Örebro. Det har föreslagits att flera av dem hade namn som idag lever kvar som benämningar på stadsdelar i Örebro (Örebros stadsarkiv 2023).

Örebro är Närkes enda medeltida stad. Den växte fram som en liten handelsstad, troligen med bidrag från lübeckska handelsmän. Staden blev en viktig knutpunkt för handeln med bergslagsjärn och skulle senare få ensamrätt på järnhandeln i området. Under 1500-talet ingick Örebro i Hertig Karls hertigdöme. Under 1600-talet skulle stadens vikt som handelsstad minska i samband med att rätten att handla direkt med utlandet drogs in samtidigt som flera andra städer grundades i Närke. Denna minskade betydelse fortsatte in i 1800-talet då industrin skulle blåsa liv i staden igen. År 1854 brann dock stora delar av centrala staden upp. Staden återhämtade sig och fortsatte att växa in i modern tid (Örebros stadsarkiv 2023).

Undersökningsområdet ligger inom L1980:4669, vilket utgör ett medeltida kulturlager med oklar avgränsning. Den medeltida staden lär ha haft liknande utsträckning som drottning Kristinas stadsplan från år 1654. Inom detta område har ett antal andra lämningar påträffats. Precis norr om undersökningsområdet sitter ett minnesmärke (L1980:6102) med texten "Tomas KlerckAnna Geijer Anno 166(?)" inmurat i en sentida fasad. På en holme i Svartån ligger Örebro slott (L1980:5500) som har anor ända bak till medeltiden. Holmen länkas samman med landmassorna söder och norr om ån av två broar (L1980:5713, L1980:5714) uppförda åren 1788 respektive 1760. Precis norr om Svartån, vid Örebro teater, har spår av aktiviteter från tiden innan stadens grundande påträffats i form av en grophärd daterad till 454–230 f. Kr. I den norra delen av stadslagrets utsträckning i Kulturmiljöregistret (härefter benämnt KMR) har lämningar av kyrklig karaktär påträffats. Lämningar efter Vårfruklostret (L1980:5715) i form av grundmurar påträffades vid en grävning år 1847. Enligt äldre anteckningar ska Långbro gamla kyrka och kyrkogård ha legat strax nordöst om klostret. Långbro gamla kyrka ska ha brunnit ned under början av 1600-talet (KMR).

Sankt Nikolai kyrka byggdes under andra halvan av 1200-talet eller början av 1300-talet och fungerade som stadskyrka för Örebro stad. Den bestod då av långhus, kor och sakristia. Kyrkan fick fram till 1600-talet flertalet tillbyggnader, men skadades under en brand år 1643. Efter det behövde flera inventarier bytas ut och delar av kyrkan reparerades. Under andra halvan av 1800-talet utfördes stora restaureringar av kyrkan. Exteriört förändrades byggnaden

till nygotisk stil, dörrar byttes ut, ett nytt gravkor byggdes, kyrkan putsades interiört och dekorerades med målningar. Utöver det infördes moderna värmeledningar vilka i sin tur följdes av flertalet moderna installationer under 1900-talet (Bebyggelseregistret, BeBR).

Tidigare undersökningar

Under år 2006 grävde UV Bergslagen ett schakt i nord-sydlig riktning söder om Nikolaikyrkan i samband med byggandet av gångväg mellan kyrkotorget och Nikolaigatan. Vid undersökningen framkom ett omrört lager längst i söder innehållandes omlagrade ben och enstaka kistspikar. Det påträffades även ett antal gravar in-situ, varav en undersöktes. Graven låg i öst-västlig riktning och personen var begravd i en trækista. Baserat på stratigrafien daterades gravarna till 1770-tal eller senare. Då kyrkogårdsfunktionen flyttades ut från staden under början av 1800-talet bör de inte vara yngre än så (Bergqvist 2007).

I samband med elkabeldragning i centrala Örebro år 2008 utförde UV Bergslagen en schaktningsövervakning som berörde gatan norr om Nikolaikyrkan och delar av Stortorget öster om kyrkan. Kabeldragningen följde till större delen äldre ledningsschakt, men där schaktet korsade Drottninggatan framkom toppen av ett kulturlager (Ramström 2009). Under år 2009 utförde UV Bergslagen ytterligare en schaktningsövervakning vid Nikolaikyrkan i samband med anläggandet av en minnesplats. Ett schakt grävdes precis söder om gångvägen vid kyrkans sydvästra hörn. Endast grästorv samt matjord berördes av schaktningen och ingenting av arkeologiskt intresse påträffades (Appelgren 2010).

I samband med markarbete för anläggandet av fundament till armatur för belysning utförde Arkeologgruppen en schaktningsövervakning bestående av tio schakt runtom Nikolaikyrkan. Åtta av schakten grävdes direkt öster om kyrkan, ett söder om den södra gångvägen och ett nordväst om kyrkan. Inget av arkeologiskt intresse framkom vid schaktningen (Rönngren 2015). Under år 2018 utförde Arkeologgruppen ytterligare en schaktningsövervakning, denna gång söder om kyrkan i gräsmattan. En kabel drogs från kyrkans sydvästra hörn, under gräsmattan söder om gångvägen på kyrkans södra sida, bort till gångvägen längs med Drottninggatan. Schaktet korsade platserna för de tidigare schakten från åren 2006 och 2009. Grävningen berörde endast grästorv, matjord och påförda massor. Längst i öster påträffades ett 20-tal omrörda ben (Rönngren 2018).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

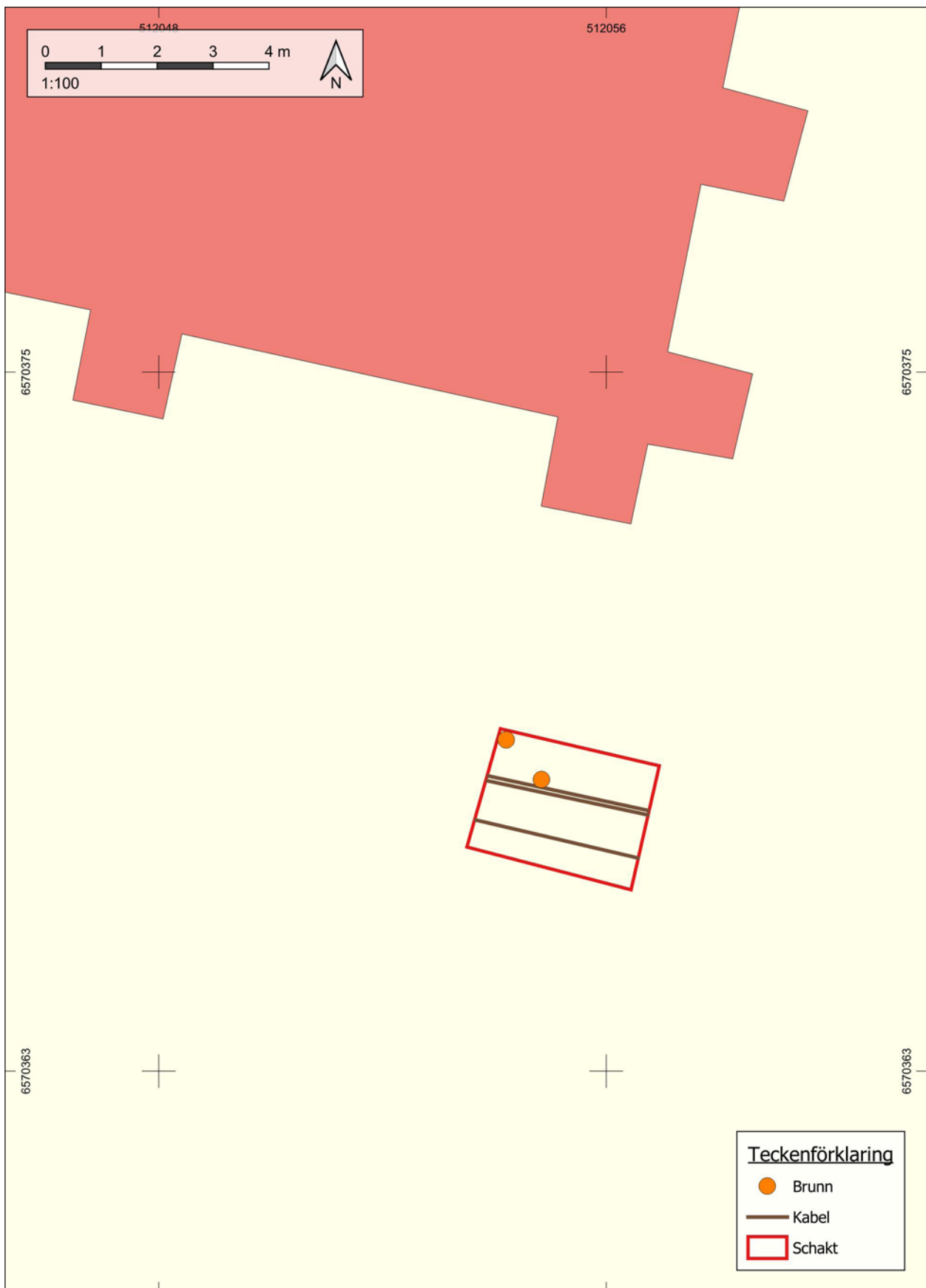
Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera berörda delar av fornlämningen. Målgrupper för undersökningen är i första hand Länsstyrelsen och Svenska kyrkan.

METOD och GENOMFÖRANDE

Vattenläckan hade skett i en ledning söder om Nikolaikyrkans sydöstra hörn. Där grävdes ett schakt på 3×2 meter till ett djup på 1,7 meter. Efter att skadan åtgärdats lades schaktet igen. Schaktet dokumenterades skriftligt, fotograferades och mättes in manuellt. Det har sedan digitaliserats i programmet QGIS 3.30.1.

Figur 3. Schaktplan över undersökningsområdet. Skala 1:1 000.

Figur 4. Planritning över schaktet (S1). Skala 1:100.

RESULTAT

Schaktet (S1) grävdes delvis genom gångvägen som ligger parallellt med Nikolaikyrkans södra långsida och delvis genom gräsmattan. Under gångvägen och grästorven framkom fyllnadsmassor av brun sand med enstaka stenar av varierande storlek. Omrört i massorna påträffades även en större mängd ben. I lagret låg tre elkablar i öst-västlig riktning, parallellt med vägen och kyrkväggen. I schaktets nordvästra hörn låg två brunnar vars rör var fastgjutna i betong. Ingenting av arkeologiskt intresse framkom vid undersökningen.

Figur 5. Schaktet (S1) efter borttagande av gatsten. De två brunnarna synliga nere i bilden. Foto från nordväst.

Figur 6. Schaktet (S1) med elkablar synliga centralt i bilden. Foto från söder.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningens syfte var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera berörda delar av fornlämningen. Vid schaktningen framkom inga fynd, gravläggningar in situ eller anläggningar. Samtliga massor som grävdes utgjordes av modernt fyllnadsmaterial. Då ingenting av arkeologiskt intresse påträffades kunde inte heller något av fornlämningen dokumenteras.

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro län
Kommun	Örebro kommun
Landskap	Närke
Socken	Örebro socken
Fastighet	Nikolaikyrkan 1
Lämningsnummer	L1980:4669
Lämningstyp	Stadslager
Datering	Medeltid, historisk tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2023-07-07
Länsstyrelsens diarienummer	431-4643-2023
Ärendenummer i Fornreg	202300837
Arkeologgruppens projektnummer	P23046
Projektledning	Ebba Knabe
Personal	Ebba Knabe
Undersökningstid	2023-07-10
Undersökt yta	6 m ²
Inmätningsteknik	Manuell inmätning
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Digitalt arkiv	Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.
Fynd	Inga fynd påträffades.

REFERENSER

- Appelgren, K. 2010. *Schaktningsövervakning vid S:t Nikolai kyrka*, Närke, Örebro stad, Nikolai 1:1, RAÄ 83, Dnr 423-1449-2009. UV Mitt, rapport 2010:21. Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet. Bebyggelseregistret (BeBR). Riksantikvarieämbetet. <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa> [2023-12-06].
- Bergqvist, J. 2007. *Ett par gravar från slutet av 1700-talet*, Närke, Örebro stad, Nikolaikyrkan 1, RAÄ 83. UV Bergslagen, rapport 2007:1. Särskild arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet. Kulturmiljöregistret (KMR). Riksantikvarieämbetet. <https://app.raa.se/open/fornsok/> [2023-12-06].
- Ramström, A. 2009. *Kabelschakt i centrala Örebro, Köpmangatan-Stortorget-Drottninggatan-Vasagatan*, Närke, Örebro stad, RAÄ 83. UV Bergslagen, rapport 2009:3. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet.
- Rönngrén, J. 2015. *Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro*, RAÄ 83:1, fastigheten Nikolaikyrkan 1, Örebro socken och kommun, Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2015:16. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning.
- Rönngrén, J. 2018. *Smalt schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro*, Örebro 83:1, Nikolaikyrkan 1, Örebro socken och kommun, Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2018:44. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.
- Wahlberg, M. (red.) 2016. *Svenskt ortnamnslexikon*. Andra reviderade upplagan. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Örebro stadsarkiv 2023. *Örebro historia*. <https://extra.orebro.se/stadsarkivet/orebroshistoria.4.25c3cae1152fe3754e215abf.html> [2023-12-06].

Arkivmaterial

LANTMÄTERIMYNDIGHETERNA

Karta över Örebro från år 1709. REG 1880k-d10

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1. Översikt över området kring det aktuella undersökningsområdet, vilket är markerat med svart cirkel. Skala 1:250 000.
- Figur 2. Örebro stad med fornlämningsområdet runt om undersökningsområdet. Platsen för schaktningsövervakningen är markerad med svart. Skala 1:10 000.
- Figur 3. Schaktplan över undersökningsområdet. Skala 1:1 000.
- Figur 4. Planritning över schaktet (S1). Skala 1:100.
- Figur 5. Schaktet (S1) efter borttagande av gatsten. De två brunnarna synliga nere i bilden. Foto från nordväst.
- Figur 6. Schaktet (S1) med elkablar synliga centralt i bilden. Foto från söder.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggning
1	3x2	1,7	Grävd genom väg och gräsmatta. Under vägen och grästorven framkom fyllnadsmassor täckandes moderna brunnar och innehållandes elkablar. Flertalet ben låg omrörda i lagret.	-

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:45

